

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничогеографічного факультету

Л.П.Міронєць

« 29 » серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Фізична географія України

галузь знань: 01 Освіта

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія. Англійська мова)

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету

« 29 » серпня 2024 р.

Голова

Л.П., к.пед.н, доцент (Міронєць)

Розробник: Корнус Анатолій Олександрович кандидат географічних наук, доцент кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від “29” серпня 2024 року.

Завідувач кафедри загальної та регіональної географії
Корнус О. Г., к.г.н., доцент

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
3-й			
Семестр			
5-й			
Лекції			
36 год.			
Практичні, семінарські			
Лабораторні			
36 год.			
Самостійна робота			
106 год.			
Консультації:			
2 год.			
Вид контролю:			
екзамен			
Загальна кількість годин – 180			

2. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування у студентів знань, вмінь та навичок, які давали б можливість майбутньому вчителю володіти знаннями загальних особливостей компонентів природи України, ландшафтної структури і фізико-географічного районування, розумітися у сучасних екологічних проблемах України.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними **програмними компетентностями**:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя.

ПК 6. Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, локальному).

ПК 7. Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі (світу), материків і океанів, України.

ПК 12. Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України та свого регіону.

3. Передумови для вивчення дисципліни

Передумовою для вивчення дисципліни є оволодіння ОК 2.12. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С.Макаренка.

4. Результати навчання за дисципліною

ПРН 10. Характеризує і оцінює природні умови і ресурси, населення та господарство світу та України, її роль і місце в сучасних суспільно-географічних процесах у світі; знає і розуміє географічні особливості свого адміністративного регіону.

ПРН 14. Пояснює просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.

ПРН 16. Пояснює зміни, які відбуваються в географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, формулює наслідки й детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.

ПРН 17. Уміє характеризувати природні ландшафти і регіони, пояснювати їхні особливості та взаємозв'язки, сформовані географічним положенням й іншими географічними чинниками (зокрема під час навчальних практик).

5. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з навчальної дисципліни; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що випливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєвотермінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	Твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; який не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причиннонаслідкові зв'язки.

74-81	Знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	Має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	Самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	Не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	Має загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти для іспиту

Поточний контроль																			Разом	Сума	Іспит	Загальна сума	
РОЗДІЛ 1									РОЗДІЛ 2														
T1	T2	T	T	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20				
2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	50	75	25	100
Контроль самостійної роботи																							
2	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	25			

T1, T2 ... T20 – теми розділів.

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою.

Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами та формами оцінювання є: поточний та підсумковий контроль, що проводяться відповідно до вимог Положення «Про порядок оцінювання знань студентів у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) організації освітнього процесу», затвердженого вченою Радою СумДПУ імені А.С.Макаренка (протокол №7 від 23.02.2015).

Методами формативного оцінювання є: усне опитування та коментарі викладача за його результатами, обговорення та самокорекція виконаної роботи студентами. Сумативне оцінювання включає оцінки за виконання практичних робіт, письмове тестування за результатами вивчення тем (поточний контроль), оцінка за результатами виконання самостійної роботи, іспит. Оцінювання знань здобувачів освіти охоплює усі теми, які передбачені робочою програмою навчальної дисципліни. Загальна оцінка з дисципліни складається з оцінок, які студент отримує за виконання практичних занять, поточних тестових контролів (загалом 50 балів) та оцінку за результатами виконання самостійної роботи – 25 балів. Іспит оцінюється у 25 балів.

7. Програма навчальної дисципліни

7.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРИРОДИ УКРАЇНИ

Тема 1. Фізико-географічне положення та орографічні складові України.

Широтне та довготне положення України. Площа та крайні точки території України. Центр України та методики його знаходження. Наслідки фізико-географічного положення. Загальні риси орографічної будови України. Височини, низовини, гори України, їх висотні характеристики. **Тема 2. Тектонічна та геологічна будова України.**

Літосферні плити. Платформи та рухливий пояс, крупні тектонічні одиниці у їх межах. Дочетвертинні відклади. Четвертинні відклади на території України, їх географія.

Неотектонічні рухи. Сейсмічність і грязьовий вулканізм на території України **Тема**

3. Історія геологічного розвитку території України.

Формування кристалічного фундаменту древньої платформи та молодих платформ. Формування осадового чохла. Етапи геологічної історії території України.

Неогенантропогеновий етап. Роль плейстоценових зледенінь у формуванні природи України.

Тема 4. Геолого-геоморфологічна будова України.

Чинники рельєфотворення, їх прояв в Україні. Геоморфологічні рівні. Морфоструктури України. Морфоскульптури України, їх географія. Антропогенні форми рельєфу. **Тема 5. Корисні копалини України.**

Класифікація корисних копалин. Паливні, рудні та нерудні корисні копалини України, пояснення їх різноманіття. Зв'язок поширення корисних копалин з геологічною будовою та історією розвитку

Тема 6. Клімат України.

Кліматичні чинники, їх взаємодія над територією України. Кліматичні елементи. Зміни клімату. Сезони року. Кліматичне районування. Несприятливі (стихійні) метеорологічні явища. **Тема 7. Внутрішні води України.**

Річкова мережа України. Живлення та типи водного режиму річок. Гідрохімічна та гідротермічна характеристика річок України. Озера України, їх походження і класифікація.

Болота України. Штучні водойми. **Тема 8. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ України.**

Закономірності розміщення ґрунтово-рослинного покриву по території України. Основні типи рослинності, їх географія. Основні типи та підтипи ґрунтів, їх географія. Тваринний світ та його зміни.

Тема 9. Природно-територіальні комплекси (ландшафти).

Природні компоненти. Ландшафтовірні явища та чинники ландшафтотворення, їх прояв в Україні. Морфологічні одиниці ландшафту. Класифікація ландшафтів України. **Тема**

10. Фізико-географічне районування території України.

Поняття фізико-географічного районування. Зональний та азонльний підхід у районування. Історія фізико-географічного районування України. Одиниці фізикогеографічного районування та критерії їх виділення. Межі основних фізикогеографічних одиниць.

РОЗДІЛ 2. РЕГІОНАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРИРОДНИХ УМОВ УКРАЇНИ

Тема 11. Зона мішаних лісів України.

Фізико-географічне положення та геолого-геоморфологічні умови. Гідрокліматична характеристика зони. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ. Фізико-географічне районування.

Тема 12. Регіональний огляд зони мішаних лісів в межах України

Волинське Полісся, Житомирське Полісся, Київське Полісся, Чернігівське Полісся, Новгород-Сіверське Полісся. **Тема 13. Зона широколистяних лісів України.**

Фізико-географічне положення та геолого-геоморфологічні умови. Гідрокліматична характеристика зони. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ. Фізико-географічне районування. **Тема 14. Лісостепова зона України.**

Фізико-географічне положення та геолого-геоморфологічні умови. Гідрокліматична характеристика зони. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ. Фізико-географічне районування. **Тема 15. Регіональний огляд лісостепової зони в межах України.**

Дністерсько-Дніпровський край, Лівобережно-Дніпровський край, Середньоруський лісостеповий край **Тема 16. Степова зона України.**

Фізико-географічне положення та геолого-геоморфологічні умови. Гідрокліматична характеристика зони. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ. Фізико-географічне районування. **Тема 17. Регіональний огляд степової зони в межах України.**

Північностепова підзона. Середньостепова підзона. Південностепова (сухостепова) підзона **Тема 18. Українські Карпати.**

Фізико-географічне положення та геолого-геоморфологічна будова. Гідрокліматичні характеристики країни, їх зміни з висотою. Висотна поясність ґрунтово-рослинного покриву і тваринного світу. Фізико-географічне районування.

Тема 19. Фізико-географічні області Українських Карпат.

Передкарпатська фізико-географічна область. Область Зовнішніх Карпат. ВододільноВерховинська фізико-географічна область, Полонинсько-Чорногірська фізикогеографічна область, Рахівсько-Чивчинська фізико-географічна область, Вулканічні Карпати, Закарпатська низовина. **Тема 20. Кримські гори.**

Фізико-географічне положення та геолого-геоморфологічна будова. Гідрокліматичні характеристики країни, їх зміни з висотою. Висотна поясність ґрунтово-рослинного покриву і тваринного світу. Фізико-географічне районування.

7.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.		Самост.р	Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРИРОДНИХ УМОВ УКРАЇНИ											
Тема 1. Фізико-географічне положення та орографічні складові України	9	2		2		5					
Тема 2. Тектонічна та геологічна будова України	9	2		2		5					
Тема 3. Історія геологічного розвитку території України	9	2		2		5					
Тема 4. Геолого-геоморфологічна будова України	9	2		2		5					
Тема 5. Корисні копалини України	9	2		2		5					
Тема 6. Клімат України	9	2		2		5					
Тема 7. Внутрішні води України	9	2		2		5					
Тема 8. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ України	9	2		2		5					
Тема 9. Природно-територіальні комплекси (ландшафти)	9	2		2		5					
Тема 10. Фізико-географічне районування території України	9	2		2		5					
Всього 1	90	20	4	20		50					
РОЗДІЛ 2. РЕГІОНАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРИРОДНИХ УМОВ УКРАЇНИ											
Тема 11. Зона мішаних лісів України	9	1		2		6					
Тема 12. Регіональний огляд зони мішаних лісів України	9	2		1		6					
Тема 13. Зона широколистяних лісів України	8	1		1		6					
Тема 14. Лісостепова зона України	9	1		2		6					
Тема 15. Регіональний огляд лісостепової зони	9	2		1		6					
Тема 16. Степова зона України	10	2		2		6					
Тема 17. Регіональний огляд степової зони	10	1		1	2	6					
Тема 18. Українські Карпати	10	2		2		6					
Тема 19. Фізико-географічні області Українських Карпат	8	2		2		4					
Тема 20. Кримські гори	8	2		2		4					
Всього за 2 розділ	90	16		16	2	56					
	180	36		36	2	106					

Теми практичних занять

Виконання практичних робіт даною робочою програмою не передбачено.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Фізико-географічне положення і кордони України	2	
2	Тектонічна будова України	2	
3	Геологічна будова України	2	
4	Історія геологічного розвитку та корисні копалини України	2	
5	Геоморфологічна будова України	2	
6	Кліматичні умови та ресурси України	2	
7	Внутрішні води та водні ресурси України	2	
8	Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ України	2	
9	Природні-комплекси та фізико-географічне районування території України	2	
10		2	
11	Зона мішаних лісів в межах України	2	
12	Регіональний огляд зони мішаних лісів України	2	
13	Зона широколистяних лісів в межах України	1	
14	Характеристика природи Лісостепової зони України	2	
15	Регіональний огляд природи лісостепової зони	2	
16	Степова зона України	2	
17	Регіональний огляд природи степової зони	1	
18	Аналіз висотної поясності ландшафтів Українських Карпат	2	
19	Аналіз висотної поясності ландшафтів Кримських гір	2	
	Всього	36	

7. Рекомендовані джерела інформації *Основні*

1. Балюк С.А., Кучер А.В. Просторові особливості ґрунтового покриву як основа сталого управління ґрунтами // Український географічний журнал 2019 (3). С. 3-14. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2019-3_03-14.pdf
2. Бортник С.Ю., Денисик Г.І., Паламарчук Л.В., Рудько Г.І., Стецюк В.В., Хільчевський В.К. Україна, держава: природні умови та ресурси [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна-Українці. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2018. 608 с. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0014228>
3. Єдина класифікація природних і антропогенно змінених ландшафтних комплексів / Л.Ю. Сорокіна; Інститут географії НАН України. К.: Вид-во «Сталь», 2019. 105 с. <https://igu.org.ua/sites/default/files/pdf-text/land-clas-2019.pdf>
4. Нетробчук І. М., Полянський С. В. Фізична географія України: практикум для самостійних та індивідуальних занять. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2015. 58 с. <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/6971>
5. Осадчий В. І., Агуїлар Е., Скриник О. А., Бойчук Д. О., Сіденко В. П., Скриник О. Я.

Добова асиметрія кліматичних змін температури повітря в Україні // Український географічний журнал 2018 (3). <https://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/618>

6. Паньків З. П. Ґрунти України: навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 112 с.
<https://geography.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/12/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf>

7. Руденко Л. Г., Голубцов О. Г., Чехній В. М., Тимуляк Л. М., Фаріон Ю. М. Зміни у використанні земель лісостепової зони України протягом 1991-2018 років: методика, основні тенденції // Український географічний журнал 2019 (1). С. 24-32.
https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2019-1_24-32.pdf

8. Zakharova M., Leah T., Cerbari V., Baliuk S., Cerbari V., Nosonenko O. Agrochemical characteristics and fertility of the alluvial irrigated soils of Ukraine and Moldova. Agriculture for Life, Life for Agriculture: Book of abstracts, International Conference. Section 1: Agronomy. Bucharest, 2018. http://agronomyjournal.usamv.ro/pdf/2018/issue_2/Art9.pdf

9. Leah T., Cerbari V., Baliuk S., Zakharova M., Nosonenko O. Physical properties features of alluvial irrigated soils of Dniester and Dnieper river basins. Agriculture for Life, Life for Agriculture: Book of abstracts, International Conference. Section 1: Agronomy. Bucharest, 2018. http://agronomyjournal.usamv.ro/pdf/2018/issue_1/Art13.pdf

Додаткові

1. Андриенко Т.Л. и др. Природа УССР. Растительный мир. К.: Наук. думка, 1986. 284 с.
2. Бабиченко В.Н. Природа УССР. Климат. – К.: Наук. думка, 1984. – 232 с.

3. Вернандер Н.Б. Природа УССР. Почвы. – К.: Наук. думка, 1986. – 216 с.

4. Врублевська О. О., Катеруша Г. П. Навчальний посібник з дисципліни «Клімат України та прикладні аспекти його використання». Одеса: ОДЕКУ, 2012. 180 с.
http://eprints.library.odeku.edu.ua/378/1/VrublevskaayaAA_Klimat_Ukrainy_%20ta_prikladni%20a_spekty_igo_vykorystanya_2012.pdf

5. Географічна енциклопедія України / Відп. ред. О.М.Маринич. – у 3-х т. – К.:

Українська енциклопедія. – 1989. – Т.1. – 416 с., 1990. – Т.2. – 480 с., 1993. – Т.3. – 480 с.

6. Геоморфологія УССР / Под ред. Й.М.Рослого. – К.: Выща шк., 1990. – 287 с.

7. Горбачова Л. О. Сучасний внутрішньорічний розподіл водного стоку річок України // Український географічний журнал. 2015, № 3. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2015_3_16-23.pdf

8. Грезе В.Н. и др. Природа УССР. Моря и внутренние воды. К.: Наук. думка, 1987. 224 с.

9. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні. – Львів: Світ, 1997. – 267 с.

10. Заставний Ф.Д. Географія України: У 2-х книгах. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.

11. Клименко В. Г. Гідрологія України: Навчальний посібник для студентів-географів. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 124 с.
http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/3785/2/Gidrolog_Ukraine.pdf

12. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови та ресурси України: Навч.

посібн. – Рівне: Вид-во УДАВГ, 1997. – 175 с.

13. Малиш Н. А. Структурні показники та економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу України. <http://academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/11.pdf>

14. Маринич А.М., Пащенко В.М. Природа УССР. Ландшафты и физикогеографическое районирование. – К.: Наук. думка, 1985. – 224 с.

15. Масляк П.О., Шищенко П.Г. Хрестоматія з географії України. К.: Генеза, 1994. 448 с. 16. Нецик М. В., Гаськевич В. Г. Торфові ґрунти Малого Полісся : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 198 с. <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Torfovi-grunty-Maloho-Polissia-Has-kevych.pdf>

17. Обухов Є. В. Показники забезпеченості населення України водними ресурсами на початку 2019 року // Гідроенергетика України, 1-2/2019. С. 31-35. <https://uhe.gov.ua/sites/default/files/2019-08/10.pdf>

18. Паламарчук М.М., Горленко І.О., Яснюк Т.Є. Географія мінеральних ресурсів Української РСР. – К.: Радянська школа, 1985. – 136 с.

19. Природно-заповідний фонд Української РСР / За ред. М.А. Воїнственського. – К.: Урожай, 1986. – 224 с

20. Фізична географія України: Робочий зошит для практичних та семінарських занять. Навчальний посібник / О.В. Давидов, Д.С. Мальчикова, Р.П. Мельник. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2012. – 103 с.

21. Філоненко Ю.М. Особливості поширення гляціальної та флювіогляціальної морфоскульптури в межах басейну річки Снов / Ю.М. Філоненко, О.Ю. Філоненко // Україна: географія цілей та можливостей. Збірник наукових праць. – К.: ВГЛ “Обрій”, 2012. – Т. І. – 358 с. С. 338-340.

22. Шуйський Ю. Д., Вихованець Г. В., Панкратенкова Д. О. Основні риси антропогенного впливу в береговій зоні Чорного та Азовського морів у межах України // Український географічний журнал. 2019 (1). С. 8-14. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2019-1_08-14.pdf

Інформаційні ресурси

1. <https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=200> – Дистанційний курс на платформі Moodle

2. http://geoknigi.com/book_view.php?id=783 [Електронний ресурс] / Пізнавальний сайт

«Географія» – велика кількість корисної пізнавальної та наукової інформації з географії України.

3. <http://www.geo-asset.com/tests/3> [Електронний ресурс] / Портал практичної географії (практичні роботи, тести).

4. http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/fizichna_geografija_ukrajini/39 [Електронний ресурс] / Географічний портал «Географіка» – підручники, навчальні посібники, монографії з фізичної географії України.

5. Електронний навчальний курс «Географія України» з картами «Україна та її регіони» (карти України та регіонів, коментарі, статистика та ілюстрації) [Електронний ресурс]. – CD-диск для мережевого використання.

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

- мультимедійний комплекс;
- тематичні карти України різних масштабів, атласи України різної тематики та призначення;
- підручники та навчальні посібники, зазначені у списку літератури, електронний каталог бібліотеки Сумського державного педагогічного університету, інституційний репозитарій eSSPUiR;
- ілюстративні матеріали (структурно-логічні схеми, таблиці).